

אמונה דועכת

החלל הריק ותחום הממש בסוציאליזם

אלי שביד

ב.

לידתה של התנועה הסוציאליסטית, אם נתע-
לם מהתחלופה ה"אוטופיסטיות" שנפטלו בבוז
על-ידי המרכסיוס הצולח, היתה בהכרה מדעית
של עובדות כלכליות וחברתיות. היא התימרה
לייצג כוח חברתי מכריע הולך ומתגבש, ולבטא
תהליך המתגשם מתוך הכרה היסטורית. משום כך
דרכה על במת החיים הצבוריים כתנועה פוליטית
בעלת מצע מעשי מוגדר, והאופי הפוליטי הרי-
אלי של פעילותה הגיע רבים, ודוקא מקרב הסו-
ציאליסטים עצמם, לראות בסוציאליזם תכנית
חברתית וכלכלית שאיננה גובעת ממשאלות-לב
כי אם מתוך עובדות שאין לערערן. ואולם סוד
גלוי הוא עתה שהתנועה הסוציאליסטית, כשהיא
נבדקת לא לפי מצעיה כי אם לפי הדחפים הנפ-
שיים המתגלים בחיי המוני חברה היתה מלכת-
חילה תנועה משיחית, ובחובה כל היסודות הד-
תיים של המשיחיות — ואם גם במעטה חילוני,
שגרם לירידתה המהירה. היתה זו משיחיות שנת-
כוונה בעיקר לשינוי החיים החמריים של בני-
האדם, יתר על כן, היתה זו דת כמעט, ללא פול-
הן הממחיש את ערכיה הרוחניים בחיים היומ-
יומיים של חסידיה, שבאה לתת לבני-האדם
אמונה חדשה אשר בה יוושעו ממצוקות ההוה.
מי שמעיין בספרות שנכתבה מסביב לתנועה
הסוציאליסטית ודוקא בספרות היפה שתארה
את חיי הסוציאליסטים ולא את התאוריות הפו-
ליטיות שלהם, יוכח בזאת על נקלה (די אם נז-
כיר את ספריו של סילוונה).

ומבחינה זו היה מן האופיני בדבריהם של ה-
מתדיינים באותו חוג. רבים מהם עצרו על שפ-
תיהם, שפתי בקיאים ומנוסחי-חיים, חיוך של חסד
השמור לילדים תמימים ופקחים ששכלם מפותח
יותר מנסיובם, למשמע דבריהם הרגשניים של
כמה מן הדוברים. לידם לא היה הסוציאליזם
גם בשנות פריחתו בגדר תכנית אחידה ומסכ-
מת. הוא היה בגדר אמונה, אמונה בלתי מבו-
ררת, שאיחדה את כל חלקי המחנה לתנועה אחת
ורבת-כוח. ברם, אמונה במה? אמונה בדגל הא-
דום, שסימל לאנשים שונים תכנים שונים. אח-

בכמה פגישות ארוכות ניסתה לפני זמן-מה
חבורת אנשים ממפלגת פועלי ארץ-ישראל לב-
רר את השקפותיה הסוציאליסטיות של המפלגה.
לא היו אלה דיונים אקטואליים, היוצאים מניתוח
עובדות ומחייבים מסקנה מעשית בסופם, אלא
בירורים "עיוניים" שתכליתם להגדיר עקרונות
ודרכי הגשמתם. היו מן המשתתפים שחזרו על
כל סיסמות אתמול, והיו שהכירו, עקרונית, בצורך
לסגל אותן אל ההווה, והיו ששטחו לפני הציבור
את כל משאלות-לבם וכללו אותן במונח אחד:
סוציאליזם. בסופם של הדיונים קשה היה למצוא
מכנה משותף ברור העשוי לשמש מוצא לדרך
של עשייה. דומה היה ששום דבר לא נתברר אף
כמלוא הנימה, פרט אולי להרגשה שאין מודים
בה, כי לפנינו אמונה דועכת שחסידיה מחזיקים
בה מתוך אימת החלל הריק.

אכן הרגשת דעיכתה של האמונה הסוציאליס-
טית וההאחזות העקשנית בסיסמותיה הנושנות
מתוך נסיונות פירוש שכליים ורגשיים שונים
אינם נחלת השנים האחרונות בלבד ואף אינם
נחלת מפלגת פועלי א"י לבדה. שותפות לה כל
מפלגות הפועלים בארץ, כאדוקות כפשרניות,
ודומה גם תנועות הפועלים הסוציאליסטיות ברוב
עמי העולם. לפנינו אמונה שהסעירה את ארצות
התרבות המערבית בסוף המאה התשע עשרה
ובראשית המאה העשרים, והגיעה אל סף דעי-
כתה כבר בשנים שתכפו למלחמת העולם הרא-
שונה. רק תנועות ספורות, וביניהן תנועת הפו-
עלים העברית, זכו לארכה בגלל הרקע הלאומי
המיוחד שלהן, אבל המדינה הבשילה תהליכים
מורגשים כבר בשנים שקדמו לה. הגשמת הסו-
ציאליזם הפכה עתה מעניינם האבטונומי של יחי-
דים רבים לענינה של מדינה מאורגנת, וכך
הגיעה גם תנועת העבודה העברית לפרשת-הד-
רכים הגורלית שהתנועה הסוציאליסטית ברח-
בי העולם תוהה לפניו כעשור שנים: פרשת-
הדרכים של תנועה משיחית לאחר המשבר הק-
ריטי של שעת ההגשמה.

עולם ישן עדי היסוד נחרימה,
מגב כפוף נפרוק העול,
את עולמנו אז נקימה,
לא-כלום אתמול, מחר הכל!

בבית זה מן ה"אינטרנציונל" מצאה התנועה הסוציאליסטית את ביטויה הפן והממצה, ברם, לא רק שלילת ההווה והעדפת העתיד כשהם לעצמם מציינים את התנועה המשיחית, כי אם גם, ואולי בעיקר, הטוטאליות שבפעולה כפולה זו. מידה מסויימת של בקורת כלפי ההווה ומדה מסוייגת של תקוות כלפי העתיד אפייניים לכל אדם ולכל תנועה חברתית. ברם התנועה המשיחית זה סימנה שהיא שוללת ההווה לחלוטין, מב-קשת להרסו ולהחלץ ממנו כליל, ומאמינה באפ-שרות שינוי מהותי בכל חוקי ההווה, שינוי שייצור עתיד שאין לו עם ההווה ולא כלום, אם כי תמיד קשורה התנועה המשיחית בהכרה כל-שהי בחוקיות היסטורית, המביאה את התמורה כפרי בשל של תהליכים ממושכים, מבחינות אלו אין הבדל מהותי בין חזון האלף השביעי של הנצרות, "ימות המשיח" ביהדות ורעיון "הקפיצה ממלכות ההכרח למלכות החירות" של המארכ-סיום.

ברם שלילת פסקנית של ההווה והדגשה עזה של העתיד מתלווה להן בדרך כלל הופעה רוחנית נוספת: העדפת החברה, שמקורה בשלילת הי-חיד. גם כאן לא קשה להתחקות על הסיבות: הסבל המביא לשלילת ההווה מבליט את חולשתו של היחיד שהוא בן ההווה. לכוחו של אדם ולאורך חייו הותוו גבולות ברורים ומצומצמים, ואין הוא יכול להתגבר עליהם אלא מתוך הצטר-פות אל בני-אדם נוספים, אל הרבים. משום כך מחייבת הדרך אל העתיד את הבלעת היחיד, את הקרבת האינדיבידואליות שבו, ואת מסירור תו — ואף היא מסירות טוטאלית, לצרכי הרבים. מכאן קו ההקרבה העצמית, המשותף לתנועה הסוציאליסטית עם תנועות משיחיות אחרות, קו שהודגש ביותר ככל שהתנועה הסוציאליסטית נעשתה לוחמת יותר וככל שהחמירו תנאי הת-ארגנותה ופעולתה. לא נתפלא, על-כן, אם נמצא את גילויי החריף ביותר של מוטיב הקרבן דוקא בתנועות הפועלים הרוסית, ובעיקר באינטליגנ-ציה הרוסית, לפני מהפכת אוקטובר. "ההליכה אל העם", ההתנקשות בנפש השליטים, ופעולת המחתרת בצל סכנה מתמדת של גלות ומות, — דומה שהנכונות להקרבה עצמית גמורה, שאינה

דותו של הסמל מעבר לריבוי משמעויותיו שימ-שה סימן-היכר לאמונה הסוציאליסטית שדי לה בעצם היותה אמונה, ומכאן מובנת גם מסקנת הדברים: הסוציאליזם בהווה, כבעבר, לא בתכ-ניותו המוחשיות הוא נבחן, אלא באמונה שרב-בות אנשים רוחשים אליו. בעיית הסוציאליזם המודרני איננה בעייה של תכנית ואמצעי הגש-מתה, אלא בעיה חינוכית אמוציונלית, בעיה של חידוש האמונה.

אפשר שאך מעטים מאד מן המשתתפים הסכי-מו להנחות הללו. תקופתנו היא סוף-סוף תקופה של תיכנון וביצוע. אבל דומה שמעטים עוד יו-תר, להוציא אולי גם את הדוברים עצמם, ירדו לסופה של האמת הצפונה בהתפרצות רגשנית זו. התנועה הסוציאליסטית העולמית היתה, כי-דוע, משוסעת מבפנים עוד בשנים הראשונות לקיומה, ויותר משהפגין אחד במאי את אחדות התנועה במלחמתה עם כוחות יריבים מחוץ, שימש בפועל לחשוף את פילוגה לכתות יריבות מבית. ואולם למרות הריב הגדול שחותרו הוט-בע יותר ויותר במפלגות הפועלים, היו אחד במאי והדגל האדום סמלים שבכל ריבוי משמ-עיוותיהם הבליטו את אופיה האמונתי והמשיחי של התנועה. ואם אמנם נראה באמונה המשיחית את תכנה העיקרי של תנועה זו, אפשר שנגלה בה כמה קוים מובהקים שאינם בגדר סימבולי-קה פולחנית ריקה.

ג.

התכונה הראשונה המיוחדת לתנועה משיחית היא העדפת העתיד, הנובעת מתוך שלילת ההווה. התנאים המולידים דגשה זו ברורים למדי: כל מצוקה גדולה, כלכלית או נפשית, מעוררת את השאיפה לברוח מן ההווה ולבקש תגמול בשני כיווני-זמן — עבר ועתיד — המשקפים זה את זה. אך טעות היא ליחס חשיבות רבה מדי לתמונת-העתיד בצירור המשיח. אף שהעתיד משמש ציר המאוויים ותכלית המעשים, חיה התנועה המשי-חית בהווה ופועלת מתוכו ולשמו. היא נבדלת איפוא מתנועות אחרות במה שהיא חיה בהווה מתוך שלילתו הטוטאלית, ומשום כך היא ניכרת בשלילתה יותר מבחיובה. שהרי הסיפוק הממשי שהיא מעניקה לחסידיה אינו נמצא לה בהבטחות לעתיד רחוק, כי אם בעצם שלילת ההווה, והרי כל פעולת שלילה יש בה משום פורקן ממת-חות עודפת, שהוא אופייני לשעות-מיפנה בתול-דות האדם.

מובן מאליו שבהעמידנו את האתיקה ואת הפוליטיקה במרכז השקפות התנועה הסוציאליסטית אין אנו אומרים דבר על תכנון מבחינה זו יש מקום לחילוקי גונים ואף להבדלים גדולים, הכל לפי המורשה הרוחנית של כל תנועה סוציאליסטית. ברם הצד השווה בכלן הוא העמדת היחסים החברתיים במרכז. היחס אל הזולת הוא מבחנו היחיד של האדם, וההישג החברתי הוא ההישג היחיד שמן הראוי לחתור לקראתו. מכאן מתבארת הטוטאליות שנתגלתה בתנועה הסוציאליסטית גם מבחינה זאת. המיבחן החברתי, מבחן המוסר ולעיתים גם מבחן התועלת הפוליטית בלבד, הוטל על כל תחומי הפעילות היוצרת של האדם. והכוונה אינה רק לגילויי-המפלצת של ברית-המועצות, אלא גם לגילויים מתונים של הסוציאליזם היהודי כפי שנמצאם בחינוך בבתי-הספר ובתנועות הנוער. כל נסיון של הסתגרות ברשות היחיד, כל חתירה למציאת דרך-חיים אישית שאיננה שלובה בדרכו המוגדרת של הארגון, נידונו בשלילה כפרי אנוכיות בלתי מוצדקת. הדרך החיובית היחידה היא דרך הרבים, משום שרק במילוי חובתו לציבור מגשים אדם את יעודו. השייכות לציבור שוב אינה שייכות פונקציונאלית, הנובעת מצרכי היחיד, אלא שייכות ערכית וטוטלית החותרת להבליע בתוכה את כל רשות היחיד עד גמירא, ומכאן מסתברת גם הטוטאליות של החינוך הפוליטי המקובלת בארץ-ישראל ממש כמו בארצות אחרות ששולטים בהן מושגי התנועה הסוציאליסטית. השייכות הפוליטית נעשית למבחן העיקרי של האדם, שפנקס החבר שבכיסו חשוב יותר מכשרונותיו, ולבסוף — כשמגיעה התנועה הסוציאליסטית אל שיא התארגנותה וראשית התנוונותה — אף יותר מתכונותיו המוסריות של האדם.

שלילת ההווה, שלילת היחיד, העמדת האתיקה והפוליטיקה במרכז, ועל הכל עצם הטוטאליות המתגלה בכל התכונות הללו, הם ארבעת סימני-ההיכר של המשחיות הסוציאליסטיות, וסימנים אלה ניכרים גם בתנועת-הפועלים היהודית, למרות ההבדלים המרובים שבינה לבין תנועת-הפועלים העולמית.

להבנת הדברים שיבואו חובה להעיר כאן, שהפרקים הקודמים לא נכתבו מתוך מגמה בקרתית סמויה. במדה שיש בהם בקורת, הרי זו נור בעת מעצם הקונפורמיזם בין מציאות-העבר ובין עולם מושגי ורגשותיו של אדם שאינו

משיירת לאדם אף כזרת מרשות-היחיד, הגיעה כאן אל שיאה. חיי-אדם לא ניתנו לו לשם עצמו, הם ניתנו לו למען הזולת, למען הרבים. תפיסה זו אינה, כמובן, המצאתו של הסוציאליזם זר הרוסי. היו לה מקורות תרבותיים קודמים, ומשום כך אין לתמוה על תחייתו של מיתוס הקרבן והגאולה הנוצרי דוקא בלבה של תנועה אתאיסטית קיצונית, כשם שהיא מתגלה, דרך משל, באחד מביטוייה המובהקים ביותר של היהדות מהפכה הרוסית, "השנים-עשר" מאת בלוק. תנועת הפועלים העברית שהושפעה, כידוע, השפעה עמוקה מן התנועה הרוסית, גילתה אף היא אותם יסודות עצמם. "קידוש השם", שבמקורו לא היה אלא עמידה במבחן צויווי של האל, ניתרגם בלשון הציונות הסוציאליסטית להקרבה עצמית על מזבח האומה, ושאיפת הקרבן היתה לאידיאל עד כדי שלילת הרגשת-הקרבן שבעצם מעשה ההקרבה. ההתמסרות לזולת, לציבור ולרעיון, היא המטרה העליונה של חיי היחיד, ועל-כן ההולך לאורה אינו עושה לאמיתו של דבר למען הזולת והרבים כי אם למען עצמו. ברם גם כאן חייבים אנו להמנע מן הטעות. כשם שהתנועה המשחיתת חיה בהווה מתוך שלילתו, ומדגישה אפוא משום כך את שלילת ההווה יותר מאשר את חיוב העתיד, כן גם היחיד המסור לתנועה המשחיתת, חי את חיי האינדיווידואליים מתוך שלילת האינדיווידואליות, והוא מדגיש על-כן יותר את שלילת האינדיווידואליות מאשר את חיוב החברה. הבריחה מחולשת-עצמו, הבריחה מסבת-לותרו, הבריחה מן החירות האישית ומן האחריות האישית — בכל אלה נמצא הפורקן לחיים אישיים שלא נסתייעו.

השלילה הטוטאלית של האינדיווידואליות מצד מוחה מתוכה בהכרח הגיוני תכונה שלישית שנתיהדה בעיקר למשחיות הסוציאליסטיות: העמדת האתיקה במרכז חיי האדם. התיאור-צנטרי יות של כל תנועה דתית מונעת התפתחות מופתית מעין זו במשחיות הדתיות, אף כי גם כאן נמצא לא אחת שהאתיקה כלומר המידות הטובות שבין אדם לחברו, נעשית לדרך עיקרית בעבודת האל, ברם בתנועת הסוציאליסטית שאין לפניה אלא האדם במערכת יחסיו החברתיים נעשית האתיקה בגלגולה הפוליטי לתוכן-חיים עיקרי ואולי גם יחיד. היחס המוסרי אל הזולת שוב אינו אמצעי להתקיימות בחברה אלא מטרה המבליעה בתוכה את כל יתר מאווייו של היחיד.

חיים עיקרי ואולי גם יחידי: בעבודה, בחיי החברה והתרבות ואף ביצירה האמנותית וההגותית. אבל היא לא יכלה להצליח בכך. וכיון שלא הצליחה החל היחיד לגלות אותם התחומים שלא כבשה הקבוצה, ולחתור לסיפוקם כמדת האפשר בכוחות עצמו. והוא עשה זאת אפילו כשהדבר היה כרוך בהפקעת סייגים עקרוניים, שכן המבנה הארגוני שנוצר תחילה מתוך מאמץ להלביש את הרעיון עור וגידים בחיי יום-יום, הפך עתה למועקה.

אכן תהליך זה, שהובלט בקבוצה, הוא נחלת כל התנועה הסוציאליסטית. הלומד — או הנוכח — את שלבי הראשית של תנועת הפועלים בארץ יודע עד כמה מילאו הועידות, המועצות והאסיפות את חיי הפועל מן השורה, אבל לאט לאט הולכים ונגלים תחומים שהתוכן הפוליטי איננו יכול למלאם. הענין החיוני בדיונים הפוליטיים מצטמק והולך, והחלל הפנוי נתפס על-ידי המנגנון הארגוני המשחרר את איש השורה מן היותו והחובה לחיות כל מאורע ולהשתתף בכל הכרעה פוליטית, קטנה וגדולה. עצם הענין האישי בחיים הפוליטיים אף הוא מצטמצם ונעשה לנחלת מנהיגים ועסקנים, ורק בימי מועד או בשעות חירום מלבים את האש הפוליטית העורמת בלבם של המוני-החברים. כך בעצם כבר היה המצב כמה שנים לפני הקמת המדינה, ועם כניסתו של דור ילידי ארץ-ישראל לחיים הצבוריים הובלט מצב זה ביותר, שכן טבעי הוא כי הדור הצעיר שגדל באוירה חברתית שונה לחלוטין מן מו של הוריו, יגלה נטיות רוחניות שונות משלהם.

במה ניכרת התמורה? בראש וראשונה הולך וניטל עוקצה של השליה הרגשית כלפי ההווה. גם כשעדיין איש התנועה משוכנע בצדקת הכרעות הסוציאליסטית על סדרי החברה הקיימת, נראים הדברים כמכוונים בעיקרם אל הווה רחוק וזר, שיש צורך במאמץ שכלי כדי לזהותו עם מציאות החיים הממשית שהוא שרוי בה, כך מתהווה לאט לאט מרחק בין "השקפת-העולם" הסוציאליסטית ובין דרך חייו האישיים של הסוציאליסט. כמובן לא קשה לעמוד על סבות התופעה הזאת. התנועה הסוציאליסטית השיגה כמה הישגים פוליטיים וכלכליים, ואף כי אין היא מצליחה להגשים את חזונה הכולל, מקהים הישגיה את עוקצו של אי-הספוק מן ההווה, ומעתה הוא הולך ונעשה הכרה תיאורטית או חלק

שייך עוד שייכות בלתי-אמצעית לעבר הזה. פרקים אלו ביקשו לתאר דיוקנו של דור כדי להשוותו אל דיוקנו של דור אחר ולעמוד על ההבדלים שביניהם. מאידך גיסא אין כוונת הערה הזאת לשלול אפשרות גישה בקרתית עקרונית לתופעות רוחניות אלה. הגישה הבקרתית היא אפשרית ואף הכרחית, אך לעולם אסור לה לשכוח שהיא דנה במציאות נפשית שמקורותיה הראשוניים אינם בתחום העיון ומשום כך אף אין הם ניתרים לבחירה כמעט. בתחום זה, שהוא תחום החוויה, עלינו לקבל את האדם ואת חברתו כפי שהם ולהבין אותם כפי שהם, גם בשעה שעקרונותינו והשקפותינו שונים תכלית שינוי, שהרי גם מושגינו שלנו יונקים לא אחת ממקור החוויה ולא ממקור העיון, ואמנם לבדיקת מהות החוויה של בן-דורנו נועדו בעיקר הדברים האלה.

ד.

ככל תנועות הפועלים בעולם, גם התנועה היהודית עברה עליה תקופת-ילדות קצרה שבה היה צירוף התכונות הנזכר ספונטאני ומובן מאליה. האוירה ששררה בארץ-ישראל בימי העלייה השנייה ובראשית העלייה השלישית היתה נוחה לצמיחתן של תנועות משיחיות, אמנם שונות ואף מנוגדות בצביון (די לזכור, למשל את ההבדל בין כתביו של צבי שיץ לכתביו של שלמה לביא, אם כי השקפות שניהם יש להן צביון משיחי מובהק). אבל שעת החסד של האמונה היא קצרה מטבע ברייתה, ודומה כי אין לך דוגמה מובהקת יותר לתהליך זה מגורל התנועה הקיבוצית, שייצגה באופן הקיצוני ביותר את המשיחיות הסוציאליסטית בארץ-ישראל. הקבוצה ניסתה להפוך את התוכן הרוחני של אמונתה לממשות יום-יומית. בניגוד לתנועה הסוציאליסטית בעולם, שהניחה את האדם באורח-חייו הקודם עד לשעת המהפכה, ביקשה הקבוצה לשנות את אורח-חייו לאלתר, אלא שחולשת אמונתה כיון שבאה לעולם בתקופת-מעבר מדתיות לחייו לזויות, פגעה בקבוצה יותר משיכלה לפגוע בתנועות סוציאליסטיות "פשרניות" יותר. היא חסרה את הפולחן המשווה לכל פרט בחיי הקבוצה את התוכן הרוחני של חזונה, ומתוך חסרון זה נתגלתה עד מהרה אי-הזוהת שבין המסגרת החברתית לבין חייו האישיים של החבר. הקבוצה ביקשה להפוך את עצם חיי הצוותא לתוכן-

לא היתה מהפכה חד-פעמית של כיבוש השלטון בכוח הזרוע או בבחירות הפרלמנטריות, אלא היה כאן תהליך ממושך של בניה מן המסד אל הטפחות. אך עובדה זו רק האריכה את תקופת המבחן ודחתה את התבהרות תוצאותיה, אך לא יכלה לשנות את התוצאות המאכזבות מעיקרן. אמנם בניגוד לגורלן של תנועות משיחיות דתיות אי-אפשר היה שהנסיון ההסטורי הסוציאליסטי יסתיים בכשלון מוחלט. האופי הפוליטי המובהק של הפעילות הסוציאליסטית והישענותה על כוחות חברתיים גדולים מבטיחים לה הגשמה יחסית של כמה ממטרותיה, אלא שהתגשמות יחסית זו עצמה מחסלת את אפיה הטוטלי, ומרגע שהיא מאבדת את הטוטאליות שבאמונתה היא מקפחת את עצם צביונה המשיחי. (מכאן תובן התנגדיהם של קיצוני-הסוציאליסטים באירופה ובאמריקה להדגשת מאבקו של האיגוד המקצועי. היתה זו חרדה, מוצדקת מנקודת-מבטם, מפני סכנותיו של ההישג החלקי). תנועת הפועלים הצליחה להעלות את רמת-חייו של הפועל, בכמה ארצות אף הצליחה להקים משטר של ביטוח חברתי כולל, אבל בכך הגיעה אל קצה גבול יכולתה. היומרה המוסרית שאמרה לשנות את טבע האדם ואת יחסיו אל זולתו מן הקצה אל הקצה לא יכלה להתממש. החוקיות ההיסטוריות, הכלכלית והחברתית לא יכלה להשתנות במהותה. ממילא שקעה היומרה המשיחית הגדולה, תחילה מתוך מרירות של אכזבה ואחר-כך מתוך השלמה שיש בה אף קורטוב של סיפוק. אם נוסיף על דברים אלה את ההנחה, שבה נדון ביתר הרחבה להלן, כי הבעיות העומדות לפני בן החברה הדימוקרטית המודרנית מצויות בעיקרן במישור התרבותי חברתי, ולא במישור החברתי-כלכלי, תהיינה העובדות מחוורות למדי: בן זמננו, ובעיקר בן הדור הצעיר שלידתו וגידולו בסביבה שהמתיחות הכלכלית והחברתית בתוכה רפה לפי הערך, אינו מגיע מאליו לשלילת ההווה, אדרבה הוא בתוכו מתוך חיובו. ומשום כך, כשהוא חושב על העתיד בינו לבין עצמו, ולא במועדון המפלגה, הוא חושב עליו במושגיו של ההווה. הניגוד שבין ממדי הזמן השונים מתבטל, העבר והעתיד נעשים חלק של משך-זמן אחד רצוף חוקיות אחת, ושוב אין המחר מפולג מן ההיום על-ידי תהום פעורה של תמורה מהפכנית מהותית, שרק מעשה חד-פעמי הנובע מתוך ההיסטוריה וחורג אל מעבר להיסטוריה יכול לגשרה. הזמן הוא עתה מישור

מן המיתוס של התנועה הסוציאליסטית. אך כיון ששלילת ההווה מתרופפת, דועכת גם ההתלהבות היתרה מתמונת העתיד. ודאי כל אדם היה חפץ להגיע אל מלכות הסוציאליזם, אלמלא הדרך אליה כרוכה בויתורים. אך כיון שאין המחר ממחר לכוא, וההווה הוא, אין לכחד, נוח למדי, הופך חזון-העתידות למליצה יפה לעתות-מועד, כשנדרש אדם להופיע בבגדי-מחודדות ולהודיע על זהותו הפוליטית, או למזכרת-עיון ברגעים גנובים של חשבון-הנפש. בין כך ובין כך, שוב אין הוא עוד חלק חיוני מתקוותיו האישיות.

כאן מקום להעיר כי הקהיית רגש אי-הסיפוק מן ההווה אינה סיבה יחידה לטשטוש האופי המשיחי של התנועה. בצדק אפשר לטעון כי כמה גורמי סבל כלכליים, חברתיים ופוליטיים לא רק שלא בטלו, אלא חרפו והלכו, ובעיקר במדינה קולטת עליה כמדינת ישראל. להסברת המפנה בתודעתו של הדור עלינו להוסיף, איפוא, את האכזבה מנסיון ההגשמה הסוציאליסטי, שלא הצליח בשלמות.

כאמור נבדלת המשיחיות הסוציאליסטית מן המשיחיות הדתית בכך, שתחום התגשמותה הוא ההתרחשות המדינית והכלכלית-חברתית בלבד. ועובדה זו חוסמת מפניה את שערי התמורה, האופיינית כליכך לתנועות משיחיות דתיות, ממשיחיות חברתית-היסטורית למשיחיות אישית על-היסטורית (אם כי תופעות ספורות, המזכירות תמורה מעין זו, גוכל למצוא בכתבים של כמה הוגי-דעות יהודים סוציאליסטים, בפרט בעלייה השנייה. נזכיר כאן את אהרן דוד גורדון וכן את צבי שץ, אך לא מקרה הוא ששניהם מנוגדים בתכלית לאסכולה המרכזיסטית המקובלת בדורם). הרגע הקריטי של שעת ההגשמה הוא לגבי המשיחיות הסוציאליסטית רגע מכריע שאין אחריו אלא נצחון או התפוררות. בעוד שתנועות משיחיות-דתיות יכולות להתגבר על שעת השפל שלאחר המבחן ההסטורי ולשמור את החיוניות והטוטאליות של יעודיהן על-ידי הפיתום לאורח-חיים אישי (נזכיר כאן את החסידות, שבאה לאחר כשלון המבחן ההיסטורי, ואמנם עלינו לזכור כי תנועת העבודה העברית, כתנועת הפועלים באירופה, היא תנועה משיחית שעברה את רגע המבחן, שבו נתפרקה המתיחות המשיחית במאמץ חד-פעמי גדול. אמנם יש להודות כי שעת המבחן ההיסטורית בישראל היתה שונה מאד מזו שברוסיה או בארצות אירופה. כאן

פוליטי שתפקידו תפקיד חברתי מוגדר, והנבחן לפי מידת יעילותו במילוי של תפקיד זה.

כיון שעמדנו על התמורה שחלה ביחסו של האדם אל ההוה נקל להבין את התמורה שחלה ביחסו אל האינדיווידואליות. האידיאל של הקרבן האישי למען הרבים, האופייני כל-כך לשעות של מתיחות, חברתית או לאומית, מאבד את כוח השפעתו בתקופה של מתיחות פחותה. היחיד השרוי בשלום עם ההוה שרוי בשלום גם עם עצמו. הוא מנסה לחיות את חייו שלו לפי טעמו ולפי סגולותיו ככל שידו משגת. בלי לחפש פור-קן לחיים אישיים מקופחים ברשות הרבים, ואין לך עדות אופיינית יותר לתהליך "הסתגרות" זה מן הקינה הנישאת היום על שפתי רבים מאנשי תנועת העבודה על "ירידת קרן החלוציות", על בקשת "חיים נוחים" שהפכה לאידיאל ועל מיעוט התענינותו של הדור הצעיר בחיים הפוליטיים. כל התופעות הללו, אף כי התפרשו בתגובה לשנות מצוקה קודמות, אינן אלא גילויי נורמליזציה (ואפילו אם נורמליזציה זו היא מוקדמת מדי, כדעת רבים) של היחיד החוזר ומאשר את האינדיווידואליות שבו כמטרה העיקרית של חייו. ממילא יובן מדוע ירדו האתיקה והפוליטיקה ממעמדן כתוכן העקרי של השקפת העולם. הטענה שעצם עשיית הטוב עם הזולת היא תכלית חיי האדם אפשר שאיננה מתערערת כל-כך מהר להלכה, אך היא מאבדת את כוחה המשכנע למעשה. היחיד מחפש ערכי-חיים שאינם נובעים מן היחס אל הזולת כי אם מעצמו. ערכים שהם "אני" הוא נקודת מוצאם ומטרתם. משום כך אין החוץ הסוציאליסטי יכול להיות תוכן חייו האישיים, הוא חותר למטרה שמעבר לחיי החברה ומעבר ליחס המוסרי אל הזולת.

מובן שאין להסיק מכאן שהיחס המוסרי, וחיי החברה בכלל, מאבדים את חשיבותם. אדרבא, הם מקבלים חשיבות מרובה, ואם גם במובן שונה מן המקובל בתנועה הסוציאליסטית. היחס אל החבר-רה עומד פחות על קשר האינטרסים המעמדיים ופחות על הזיקה התיאורטית או הארגונית אל המוני בני-אדם; הוא חוזר ועומד על היחס האנושי הנוצר בין אדם לחברו, יחס המתהווה בתוך פגישת אישיות באישיות במלוא חכמה ובמלוא היקפה, ומתוך הצורך האנושי בחברות לשמה. היחס אל הזולת חוזר איפוא ומועמד על מערכת הרגשות האנושיים הספונטאניים הדוחפים את האדם אל זולתו: אהבה ושנאה, רחמים וקשיחות,

רצוף של הוה שיש בו עליות ומורדות, סבל ושמחות, הצלחות וכשלונות. ממש כחיים אתמול, וממש כחיים היום.

מובן מאליו כי שינוי זה בתפיסת הזמן יוצר יחס אחר לחלוטין אל הבעיות הכלכליות-החברתיות שטרם באו על פתרונן. בצדק יטען הטוען כי הישגיה הגדולים של תנועת הפועלים עדיין רחוקים מלפתור את הבעיות שהסוציאליזם הת-יימר לפתור. בעיות של עוני ואבטלה, בעיות של שעבוד לאומי ומלחמות בין-לאומיות, ואולי, יתר על-כן, עצם הישגיה של תנועת הפועלים, עוררו בעיות כלכליות וחברתיות שלא שוערו. דיינו אם נזכיר את בעיות חברת-העובדים, הקואופרציה וההלאמה, ודאי, רחוקים אנו מהיות שבעיר-רצון מארגון חייו המדיניים והכלכליים, ועובדה זו בלבד מצדיקה המשכה של פעילות פוליטית מאורגנת. ואולי יותר מכן: לפעילות פוליטית זו עשוי להיות משקל רב שיקבע במדה מכרעת את אורח-חייו של כל אדם. ברם למרות חיוניותה וחשיבותה של פעילות פוליטית וכלכלית זו, שוב אין לה האופי הטוטאלי שניתן לה על-ידי הסוציאליזם בשנותיו הראשונות. הפעילות הפוליטית שוב איננה בגדר חתירה לקראת מפנה טוטאלי במהלך ההיסטוריה האנושית, אין היא אלא מאמץ לתיקון חלקי של ההוה מתוך ידיעה שפתרון לבעיה כלכלית או חברתית מסויימת עדיין אינו משנה שינוי מהותי את גורל האדם ואת חיי החברה, וכי עצם הפתרון קרוב לודאי שיעורר בעיות חדשות, בלתי צפויות, ומשום כך השאיפה להמלט מן הפרובלמטיות של חיי החבר-רה בזמן מן הזמנים אין לה סיכוי להתגשם. חיי החברה אפשר להם להיות מעט יותר טובים או הר-בה יותר רעים, אבל לא יחול בהם שום שינוי מהפ-כני. מה שנשתנה, איפוא, בעיקר בתודעת בן-הדור היא עצם הטוטאליות שנתמחה למשיחות הסוציאליסטיות. לא שאין הוא מבקר את ההוה — אלא אין הוא שולל אותו שלילה טוטאלית; לא שאין הוא מקוה לעתיד יותר טוב, אלא אין הוא מקוה לתמורה טוטאלית; ולא שהוא מתחמק מן הפעילות הפוליטית, אלא הוא חדל לראות בה פעילות טוטאלית. הריהי לדידו פעילות חלקית, פעילות שתופסת חלק מחיי החברה ובמקביל לכך רק חלק — ולעתים קטן — מפעילותו ה-אישית. וכיון שכך הופכת המפלגה הסוציאליסטית בעיניו מכנסיה דתית המבקשת לארגן את כל חייו הרוחניים והחברתיים של האדם, למכשיר

שום כך היא גילוי של אחרית בה במדה שהיא גילוי של ראשית חדשה. גם כאן, דומה, תנועת הפועלים העברית היא בגדר דוגמה אופיינית. הציונות הסוציאליסטית צירפה בחובה, לכאורה, את תמצית רעיונות המשיחיות הלאומית והחברתית של היהדות, אבל במקורה ההיסטורי היא תולדת מרד כנגד העבר וכנגד ההווה היהודי, מרד בגלות ומרד בתרבות, ומשום כך לא היתה תנועה ששללה בקיצוניות כה גדולה את ערכי המסורת היהודית כתנועה הציונית-סוציאליסטית. המשיחיות, אם לסכם את הדברים בקצרה, היא בת הדינמיקה של החיים החברתיים, היא מייצגת את ההשתנות, בעוד שהמסורת היא בת הסטאטיקה של החיים החברתיים, והיא מייצגת את הקבוע ועומד. משום כך ההרס של כל היסודות הסטאטיים בחיי החברה עם התעוררות התנועה המשיחית הוא הכרחי כמעט, ואם גם הכרחי הוא מאידך גיסא שהחברה המהפכנית תחזור ותבקש מסגרת-קבע של מוסדות חברתיים ושל תרבות, הרי בשעת חזרתה היא עומדת בהכרח לפני יסודות מתפוררים, ולעובדה זו יש תוצאות מרחיקות-לכת לגבי חיי הציבור וחיי האישיות. כשפג קסם הסיסמה המשיחית ההופכת את הפעילות הפוליטית למטרה בפני עצמה חזרה החברה להיות מנגנון פונקציונלי שחוקיותו פורמלית ופעולתו מוסדית, במידה שלא בא במקומה החוק הבלתי כתוב הנובע ממערכת מורגלת של יחסים אנושיים. אך חברה שנתר ממנה שלד המוסדות הפונקציונליים כשהוא מעורטל מן הרקמה החיונית של הליכות תרבות אינה יכולה לתת סיפוק לצורך שיש לבריות בחיי-חברה לשימור. היא מאבדת את הנושא האמוציונלי והאינטימטי של התרבות, שבו מתרחש המגע בין הבריות לא מתוך הצורך התועלתני אלא מתוך הענין האנושי שבעצם המגע. ואמנם פרדוקס הוא, אף כי נקל להבין את מקורו, כי דוקא התנועה הסוציאליסטית, שההזדהות עם הכלל היתה אבן-פנה בשימתה, לדלה את הנושא התרבותי של היחסים החברתיים וצמצמה אותו עד שהיה בידיה לאידיאה ערטילאית שביטוייה היו-יומי הוא ארגוני גרידא (המפלגה והאיגוד המקצועי) וביטוייה האמוציונלי והאינטימטי הוא מקרי בלבד (ימי חג ומועד), וגם אז הוא נושא אופי של סימבוליקה ההולכת ומתרוקנת ממשעותיה. המאמץ להפוך את עצם הפעילות החברתית לחי נושא את עצמו גם מבחינה אמוציונלית ואינ-

סימפטית ואנטיפטית. הרגישות לעולל ה"עקרוני" השורר בחברה הקיימת באשר היא קפיטליסטית או אימפריאליסטית מתקחה ביותר, אבל הרגישות לסבלו של הזולת הנקרה לנו בדרכנו והדחיפה הפנימית לעזור לו אינם צריכים להתקוות על-ידי כך. היחס אל הזולת ואל הציבור נעשה איפוא חלק ממסכת תכונותיו של היחיד המבקש לחיות את חיי האישיים בשלמותם, וכך, עם שהוא מעתיק את האתיקה מן המרכז ומקצה לה את מקומה בהיקף עולמו הרוחני, הוא גם חושף את תכנה האנושי שטושטש לא אחת על-ידי התנועה הסוציאליסטית, שהארגון הודגש בה לעתים קרובות על חשבון היחס האנושי הספונטי, עד כדי זלוזל בחיי-אדם במסוה הדאגה לאנושות כולה.

כללם של דברים, במקום שלילת ההוה באיובו; במקום שלילת האינדיבידואליות באי-שורה; ובמקום הטוטאליות של החיים הפוליטיים באים בקורת חלקית וחיוב חלקי, בקורת וחיוב המקבלים את המציאות כפי שהיא ומנסים לשנותה כמדת האפשר, ללא יאוש גדול וללא תקוות מרובות.

ה.

אבל בנקודה זו מתחילים הדברים להסתבך. חיים בתוך ההווה ומתוך אישור האינדיבידואליות, חיים שאינם מחפשים את מטרתם מחוצה להם, מחייבים כלים מתאימים. הם זקוקים למסגרת חברתית יציבה ולאבטונומיה אינטלקטואלית של האישיות. הם מחייבים, איפוא, תרבות במובנה הכולל ביותר, לאמור: אורח חיים יציב המאפשר מגע בלתי מופרע ככל האפשר בין הבריות, ארגון חברתי המבטיח את חופש הפרט ואת קיומו המינימלי, ומורשת יצירה רוחנית, אמנותית והגותית, המפתחת באדם את כשרונותיו ומהווה את הרבדים העיקריים של עולמו הרוחני. ואילו יציבות המסגרת התרבותית של אדם יהודי בן דורנו נתערעה, והקשר שבינו לבין מסורת אבותיו נטרופף. אכן דברים אלה ידועים הם למדי, ואין טעם לפרט. אך חשוב בכל זאת לציין את הקשר הקיים בין התעוררות התנועה המשיחית לשקיעת המסורת התרבותית. קשה אמנם לקבוע מה קודם למה ומה גורם למה, אך ברור כי מאוויים משיחים הם מגילוייה האופייניים של תקופת התפוררות תרבותית. המשיחיות נושאת בחובה את העבר, אך במהותה היא מרד כנגד העבר, ומ-

טונומיים במסגרתה של חברה שאיבדה את "הביאוגרפיה התרבותית" שלה, והצצה שטחית ביצירה הספרותית החדשה של הדור הצעיר בארץ-ישראל עשויה להעיד במובהק על דלות היכולת האסוציאטיבית העומדת לרשותה ומשום כך על מיעוט יכולתה לעמוד פנים אל פנים עם בעיות היסוד הנצחיות של חי האדם.

ברם לא די בכך. החזרה אל חיי התווה ואל חיוב האינדיבידואליות מעמידה את האדם שנית פנים אל פנים עם עצמו. הבעיות הנצחיות ששייכות שו מכבר נושא היסוד להגות וליצירה האמנותית של האדם מתיצבות לפניו והוא חייב להשיב עליהן — ללא יכולת הבריחה שהמשיחיות החברתית פתחה לפניו בעבר. בעיות הקונפונטאציה שבין ה"אני" והעולם — החברה, הטבע והיקום — בעיות גורלו של האדם, בעיות חייו ומותו, חוזה רוח ונעשות ציר מרכזי של חייו הנפשיים, המדיעיים אך כאן חוזר ונתקל הוא בחלל הריק שנתהווה עקב התרופפות קשריו עם התרבות. הפתרוןנות המוסכמים שעל יסודם בונה התרבות את בנין הרגלי חייה, מוסכמותיה ומושגיה, הגיה ומועדיה וכל מסכת יצירתה הרוחנית נשמטים מתחתיו והוא עומד בבדידות רוחנית מוחלטת כמי שצריך להתחיל את דרכו מחדש, אך ללא מדת הנאיביות של המתחיל את דרכו. לפניו פתרונות שנשללו ובנינים הרוסים שנבנו על יסודותיהם, ועובדה זו מערערת ערעור נוסף את כושרו להגיע לשיווי-משקל כלשהו בחייו האמוצינליים והאינטלקטואליים.

כללם של דברי: האדם החוזר ומנסה לבנות את חייו מתוך חיוב ההווה וחיוב האינדיבידואליות נמצא חסר את הכלים העיקריים הדרושים לבנית אורח-חיים כזה, הן מבחינה חברתית והן מבחינה אישית. ומכאן אפשר שתובן גם ההאחזות העקשנית בכל סיסמות האתמול שנתרוקנו מתכונן. במדה שהבריות עודם מחזיקים ב"אמונתם" הסוציאליסטית, במדה שעודם נוטים ליחס למפעל לגה ערך עצמי, במדה שהם מנסים לראות בפעילות הצבורית את הקריטריון העליון של חיי האדם, הרי אין הדבר נובע מתוך הזדהות ספונטאנית עם העולם הרוחני של אתמול, כי אם מתוך אימת החלל הריק, מתוך הפחד מפני אבדן המצפן הפוליטי הברור שלפניו יוכלו לכונן את פעילותם הציבורית ומתוך הפחד מפני אבדן זהותם הרוחנית המוגדרת בתוך המערבולת הרוחנית של הדור.

טלקטואלית מבטל את התכנים הבלתי-פוליטיים ובלתי-כלכליים שרק באמצעותם בא הערך העצמי של חיי החברה על ביטוייו. וברור כי להתרוקנות זו מיסודות תרבותיים יש תוצאות גם בדרך פעולתם של מוסדות הצבור וגם ביחסים האנושיים המתקמים בו. ומכל מקום הרגשת הבדידות של היחיד ואימת התבטלותו מפני המנגנון החברתי האדיר, האופיינית כל-כך לספרות אירופה ואמריקה, והולכת וחודרת גם אל ספרותנו, נובעת מתוך תהליכים אלה בה במדה שהיא נובעת מעצם התמורה בארגון החברתי והכלכלי בזמן החדש. הדגשת הפונקציונליות של מוסדות החברה מגבירה את הנטייה להתיחסות פונקציונלית אל האדם, שמעריכים אותו לפי תועלתו ולא לפי אנושיותו, ואפשר, כמדומה, להסביר מתוך כך כמה וכמה תופעות בחברה המודרנית שישודן זלזול באדם וביצירתו הרוחנית. ברם לענייננו חשוב יותר שנעמוד עתה על השפעת התפורה ררותם של היסודות הסטאטיים בחברה על חיי האישיות. נפש האדם, כיצור חי, היא ריקמה סבוכה של יצרים ואינסטינקטים שאפשר להביאם לידי סיפוק בתוך כל מסגרת חברתית יציבה מבחינה פוליטית ומעוררה מבחינה כלכלית. אבל נפש האדם כאדם היא ריקמת סגולות אמוציונליות ואינטלקטואליות שמתפתחות ואף באות על סיפוקן מתוך הצבר של יחסים בין האדם וסביבתו החיצונית: הטבע, הנוף והחברה, ומבחינה זו הוא אינו רק תוצאה של ביאוגרפיה אישית אלא גם תולדה של "ביאוגרפיה" תרבותית בת דורות רבים, ביאוגרפיה תרבותית שהנחילה לו הצבר-ענק של ירושה רוחנית המהווה את רובדי היסוד של מחשבתו. מדת האבטונומיה הרוחנית של האדם מותנית, איפוא, באורח פרדוכסלי בעשיית רוח הירושה הרוחנית שנחל מן המסורת התרבותית של סביבתו הקרובה, והיא מוצאת ביטוייה בכושר האסוציאטיבי שבו, לאמור, בהיקף יכולתו לקשור נסיון אינטלקטואלי ואמוציונאלי רחב ככל האפשר מסביב למאורעות חייו ולעובדות המציאות, שעמן הוא בה במגע, לפי שחיי רוח אינם אלא יכולת אסוציאטיבית מכוונת הקושרת מסביב לעובדות המציאות פריפריה רחבה של נסיון צבור שאותו מעמיד האדם בקונפונטאציה מתמדת עם מורשתו הרוחנית ופעמים מתוך התנגשות עמה, אך תמיד מתוך יחס של שייכות שאין לערערה, ומשום כך יובן על שום מה כה מעטים הם האנשים המסוגלים לחי-רוח אב-

מכריע, שהרי עצם ההתמודדות היא חיים, ומהיר-
 תה חיים היא נושאת את חיובה בתוך עצמה. אכן
 דומה שאין מוצא מן הסבך אלא באישורה של
 המציאות ובאישורו של המאמץ לחרוג מן המצי-
 אות ולתקנה, שהרי גם המאמץ לתקן את הקיים
 הוא חלק ממנו, ויש לחייב מציאות זו משום
 שבעצם קיומו, ויהא הקיום פגום ורבי-יסורים,
 משיג האדם את "תכליתו". אבל בכך אין אנו
 אלא משלימים עם חוסר-הפתרון, ואיננו פותרים
 שום בעיה. וכך אנו עומדים במבוכתנו לפני אח-
 רוני פרפוריה של אמונה דועכת. המאמץ האנושי
 החוזר ונשנה למצוא את "תכלית" ההווה מחוצה
 לו — בעתיד — ואת תכלית האינדיוידואליות
 מחוצה לה — בציבור — נכשל גם הפעם, ושוב
 הועמדנו בפני בעיותיה הבלתי-נפתרות של
 ההויה מתוך אימוץ מחודש של הכלים האינ-
 טלקטואליים והנפשיים שהועמדו לרשותנו כדי
 להכיר את עצמנו ולהכיר את העולם, במדה
 שהיכרות זו היא בגדר האפשר.

מעבר למשיחיות החברתית הדועכת נפתחות
 איפוא כל הדרכים על כל מכשוליהן.

ו.

טבעי הוא שנשאל בנקודה זו: היש מוצא מן
 המבוך? אך דומה שתהא יומרה יתרה בכל נסיון
 להשיב תשובה החלטית על שאלה זו. בשלבי
 ההתפתחות שאנו מצויים בהם דומה שאיננו
 רואים עדיין כל פתח לפתרון צבורי כולל. אמונה
 שדעכה אי אפשר להבעיר שנית אלא אם תתלקח
 מעצמה, ותרבות שהתפוררה אינה יכולה להבנות
 מחדש מתוך תיכנון או מתוך סיגול מלאכותי.
 ממילא לא נותרה אלא דרך ליחידים החותרים
 להגיע לבנין עולמם הרוחני, איש איש בדרכו.
 מובן שאין פירוש הדברים כי הפעילות הציבורית
 מאבדת את חשיבותה. עדיין מרובות הן הבעיות
 החברתיות הניתנות לפתרון באמצעים ציבוריים,
 ועדיין יש הרבה בעיות תרבותיות, שבית-הספר,
 העתונות והספרות, ויתר אמצעי הקשר האינ-
 טלקטואלי והאמנותי מסוגלים לפתור. ברם כל
 הפעולות הללו נעשות מלכתחילה מתוך הודאה
 בחלקיותן ובאי יכולתן להגיע לפתרון שלם.
 בסופו של דבר תעמודנה הבעיות העיקריות לפני
 היחיד, ויהא עליו להתמודד אתן בפני עצמו, ולו
 גם מתוך ידיעה שבהתמודדות כזאת אין נצחון